

в літературі, а за особливим методом (Иоффе О. С. Структурные подразделения системы права. — С. 52).

З урахуванням цих зауважень правовий інститут можна визначити як відносно відособлену самостійну й стійку групу норм, що регулюють окремі види однорідних суспільних відносин (спеціальні інститути) або загальне у всіх відносинах даного роду, незалежно від їхньої видової приналежності (загальні інститути).

БАБИЧ І. Г.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ У РИМСЬКОМУ ДОГОВІРНМУ ПРАВІ КОНЦЕПЦІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК ОСНОВНОГО ПРИНЦИПУ ПРИВАТНОГО ПРАВА

У період класичної римської юриспруденції договірна система в Римі була дуже розгалуженою і охоплювала всі договірні відносини. Разом із тим вона була своєрідною і складною, оскільки розрізняла два види договорів — контракти і пакти, які мали свої істотні особливості.

На противагу контрактам, пакти являли собою неформальні угоди найрізноманітнішого змісту. Згодом римляни визнали за багатьма пактами силу контактів, надавши їм позовного захисту — одягнуті пакти (*pac̄ta vestita*). Якщо за римським цивільним правом, таким, що має юридичне значення, визнавалися зобов'язання, забезпечені можливістю подання позову до суду (так звані цивільні закони), то визначення юридичної сили за відносинами, не передбаченими цивільним правом, мало основою ідеї природного права, що було значним кроком уперед і в галузі розвитку концепції забезпечення належного виконання зобов'язань.

Із встановленням зобов'язань пов'язувалися певні юридичні наслідки виключно для тих осіб, які їх встановили. Це призводило до того, що не можна було вступити у зобов'язання через третіх осіб, не можна було укласти договір на користь іншої особи, а також це призводило до того, що зобов'язання визнавалося непередаваним.

Хоча в загальній системі договорів можна визнати рухливість та еластичність, але не можна заперечувати, що у цій частині права впродовж першого періоду переважали формалізм і суворість. Так, наприклад, у всіх формальних договорах переважало лише *strictum ius*; *bonafides*, яка у другому періоді отримала поширення на всю систему права, мала тоді

лише обмежене застосування при судовому впровадженні про консенсуальні договори та договори *fiduciae*. (Гвидо Паделлетти. Учебник истории римського права — Одеса. Типография П. А. Зеленого, 1883. — С. 23).

У другий період — з початку VII століття від заснування Риму до III століття н.е. джерела, які були вторинними у першій період — у другий стають головними. Стародавнє *juscivile* поступається *jurihonorario* та *jurigentium*.

Едикти преторів не могли отримати значення поширення, доки не було прийнято *lexAebutia*. З того часу, коли магістрату, який здійснював правосуддя, була надана *legeAebutia*, а пізніше *legibusJuliis*, створювати *judici* письмову інструкцію, тим самим едикт було позбавлено суворих *legisactions* і кожен претор при вступі на посаду міг встановлювати формули позовів, за якими він відправляв юстицію.

Jusgentium стало підґрунтям судової практики претора peregrinів та його едикту, а пізніше було розроблено юристами.

Вплив цього нового елемента на цивільне право був останнім часом дуже великим; народ, магістрати та юристи запозичили з нього нове поняття права, вони стали цінувати в юридичних актах більше сутність, ніж форму.

Особливо значний процес спостерігається у підвищенні ролі *bonaefidei* та *aequitas* над *strictumjus*, що особливо позначилось у сфері зобов'язань. У всіх консенсуальних договорах та реальних, за виключенням позики, *bonaefides* та *aequitas* стало єдиним керівним критерієм. Навіть у вербальних договорах, які відносились до суворого права, стали звертати увагу на *aequitas*. Претор це зробив, увівши у формулу стипуляції ввів так звану *clausuladoli*, та зобов'язав дотримуватися *bonaefidei*. Загальні процесуальні засоби, які призначені діяти проти порушення *bonaefidei*, також належать до другого періоду та преторського едикту. (Гвидо Паделлетти. Учебник истории римського права — Одеса. Типография П. А. Зеленого, 1883. — С. 123).

Завдяки грецькій філософії римське право отримує логічну послідовність. На цьому етапі воно має своєю основою не релігійні традиції, а раціоналістичний світогляд і вчення про природне право (*ius naturale*). (Гвидо Паделлетти. Учебник истории римського права — Одеса. Типография П. А. Зеленого, 1883. — С. 123), завдяки чому у ньому послаблюється формалізм та переважне значення отримує пластичність.

Такі підходи до формування права дали змогу римським юристам визначити його як «*arsbonaaequi*», яке реалізує те, що визнане суспільством як добре і справедливе. Засобами виникнення принципів римського права був не тільки вплив грецької філософії на світогляд римських юристів.

Розглядаючи роль принципу справедливості у римському договірному праві, необхідно окремо розглянути його роль у тлумаченні договорів. Тлумачення договору допомагає подолати прогалини у праві. Римське право вимагало тлумачення відповідно до принципу справедливості.

Відповідно до принципу справедливості договір має виконуватися належним чином і відповідно до мети договору.

Не може мати сили такий договір, який не має визначеного змісту. Коли боржник бере на себе зобов'язання надати кредиторowi щонебудь на свій розсуд, відносини набувають неділового характеру. Наприклад, вільний розсуд боржника у певних рамках є можливим. Ульпіан (Д.2.14.49) визнає дійсним договір займу, в якому наємнику надається право повернути зайняту суму не повністю, а в міру можливостей. Якщо ж боржник зобов'язується надати щонебудь на розсуд кредитора, він опиняється в становищі повної залежності від кредитора, що суперечить «добрим нравам». (Новицкий И. Б. Римское право. — М.: Теис, — 1993 — С. 128)

Тісно пов'язана зі змістом договору — мета договору, тобто найближча мета, заради якої укладається договір. Недосягнення каузи (мети договору) призводить до визнання його недійсним.

Нормальний спосіб виконання договору — є його належне виконання. Ульпіан зазначає: «Справедливість цього едикту впливає із самої природи. Бо що ще більше відповідає людській порядності, ніж дотримуватись того, про що вони (люди) домовилися». (Д. 14.1.).

Належне виконання договорів було одним із основних принципів виконання зобов'язань і проявом принципу справедливості. Ще в епоху панування формалізму одного виконання зобов'язань було недостатньо: зобов'язання погашалось актом, протилежним тому, за допомогою якого його було встановлено.

ГОНЧАРЕНКО В. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ

Проблема захисту прав інвесторів є найголовнішою на фондовому ринку України. Діяльність інституційних інвесторів у небанківському фінансовому секторі суттєво поживалась завдяки прийняттю Закону